

Store statstilskud sikrede afvandingen af Hasselø Nor

Oprindelig lå Hasselø adskilt fra Falster ved et lavvandet sund, men omkring år 1800 var den første spinkle forbindelse etableret i syd til fastlandet. En dæmning med en skrøbelig og hyppigt oversvømmet vejbro førte fra øen til Næsbanken ved Væggerløse.

Et halvt århundrede senere var det Hasselø-beboernes utilfredshed med de dårlige samfærdselsforhold, der frembragte ideen om en inddæmning af Noret, som sundet blev kaldt mellem øen og fastlandet. To fluer kunne jo slås med samme smæk: bedre vejforbindelse og mere landbrugsjord.

I marts 1867 diskuterede Væggerløse sogneråd spørgsmålet om en stabil broforbindelse, og samme år tog godsejer Edward Tesdorpf (1817-1889) kontakt til beboerne på Hasselø for at få dem med på en inddæmning. Tesdorpf var sin tids dygtigste landmand og havde siden 1861 stået i spidsen for udtørringen af det kæmpemæssige Bøtø Nor på Falster, og han var netop blevet formand for Maribo Amts Økonomiske Selskab. Men alle de fine titler hjalp intet. Hasselø-folkene ville ikke være med.

Men så kom kaptajn J.P.S.S. Clausen ind i billedet.

I marts 1869 holdt sognerådet ekstraordinært møde, og på dagsordenen var et forslag fra kaptajnen. Ville sognerådet betale 3000 rigsdaler (400.000 kr. i 2013-værdi) for en »sikker forbindelsevej mellem Hasselø og det øvrige sogn«? Det ville sognerådet ikke, men mindre kunne man gå med til.

To måneder senere besluttede man at tilbyde 1000 rigsdaler for at få en bedre vej »i forbindelse med Hasselø Nors udtørring«. Det vil sige, at nu var den store løsning kommet på bordet, og i december samme år modtog kaptajn Clausen den kongelige koncession på 330 hektar i »Hasselø Nor«. Han fik tre år til opgaven og tyve års skattefrihed på det nye land.

Projektet gik ud på at bygge to dæmninger, en i nord ved Lindeskoven (Norddiget på 830 meter) og en i syd ved Væggerløse (Syddiget på 730 meter). Afvandingen skulle ske gennem en gravet kanal og en pumpestation syd for Lindeskoven. Desuden skulle der bygges to diger ud mod Guldborgsund for at holde højvande ude. Det blev til Hasselødiget på 400 meter og Flatødiget på 180 meter.

Allerede i september 1870 kunne Clausen erklære arbejdet for gennemført. Først i 1873 fik sognerådet sin »gode vej«. Den blev lagt på Norddiget og førte op til Nykøbing.

Kaptajn Clausen havde ingen ambitioner om selv at blive godsejer, så han solgte det nyindvundne land. Frem til århundredeskiftet blev ca. 55 hektar solgt til private, mens »Andels-sukkerfabrikken Nykøbing« købte de resterende 138 hektar i 1904. Året efter blev der oprettet et interessentselskab til »varetagelse af lodsejernes interesser i forbindelse med højvandsbeskyttelsens mulige ødelæggelse ved stormflod og usædvanlige naturbegivenheder«.

Det er ikke meget, der vides om Hasselø Nors landvindingsmand, men nogle år forinden havde han deltaget i digebyggeri på Knuthenborg på det nordlige Lolland. Som ung mand havde han deltaget i tre-års krigen og skrev en bog om sine oplevelser »1848-49-50: en Frivilligs Dagbog og Breve«, som dog først udkom i 1898. Femten år efter Hasselø Nor-projektet blev han ansat som administrerende direktør for bl.a. Faxe Kalkbrud i 1884-85 af finansmanden C.F. Tietgen.

Staten træder til

I 1944 lagde Hotel Baltic i Nykøbing lokale til det første møde om en gennemgribende istandsættelse af hele landvindingsanlægget, som var kommet inden for mulighedernes ramme

Hasselø Nor

Inddæmning i 1870 af 330 hektar mellem Hasselø og Falsters vestkyst, tre kilometer syd for Nykøbing Falster.

Afvandingsanlægget fornyet 1949-1957 med betydelig statsstøtte og igen i 1973.

En større del af det inddæmmede areal anvendes ikke til landbrug, men af sukkerfabrikken i Nykøbing til deponering af vaskevand og roejord.

Kortene er fra 1776, 1887 og 1995.

Guldborgsund Kommune.

Koordinater: 6068619, 687208.

»Syddiget« fra Hasselø og over til Væggerløse ligger som en dæmning der, hvor de allerførste landforbindelser blev etableret i begyndelsen af 1800-tallet. Billedet er fra 1940 og taget af kulturgeografen Einar Storgaard, der cyklede rundt til landsdelens inddæmningsprojekter i krigsårene.

takket være statens tilbud om økonomisk støtte.

Ganske vist var der installeret nye pumper så sent som i 1937, men deres kapacitet var utilfredsstillende, så en gruppe lodsejere havde ansøgt Landbrugsministeriet om støtte til et nyt anlæg. Dette møde, som fandt sted 9. maj 1944, skulle blive starten på et årelangt projekt. Først 13 år senere

Valdemar Hovmand Madsen (1896-1957) (midt for med venstre hånd i jakkelommen) var ansat ved Maribo Amts vejvæsen i årene 1922-1957 og fra 1927 som amtsvejinspektør. Som ekstrajob fungerede han som Landbrugsministeriets honorarlønnede tilsynsførende ved en række landvindingsprojekter i landsdelen. Billedet er fra 1952, hvor Hovmand stadig havde ansvaret for den løbske økonomi i Hasselø Nor-projektet. Foto: Dansk Vejtidskrift, december 2006.

kunne det afsluttes men med en meget betydelig budgetoverskridelse.

Indbyderen var Statens Landvindingsudvalg med to medlemmer og en sekretær. Mødedeltagerne omfattede amtsvejinspektør Valdemar Hovmand Madsen, Maribo Amt, proprietær Ahm fra Grundforbedringsudvalget, ingeniør Frode Ebert med tre ingeniører fra Hedeselskabet, direktør Arnt Jensen med en enkelt ingeniør fra Sukkerfabrikken Nykøbing og skovrider Bang fra Orupgaard samt »godt en snes lodsejere«.

Mødet begyndte kl. 15.50, men inden da havde selskabet været på besigtigelse. Her er et uddrag af referatet:

»Der findes to pumpestationer. Ved den søndre pumpestation sås udløbet gennem diget at ligge betydeligt over daglig vande. Arealerne henlå her som mange andre steder i området med vandet helt oppe i terrænhøjde. Der voksede siv imellem græsset. Ved den nordre pumpestation findes porte for udløbet gennem dæmningen. Portene kunne ikke lukkes ved besigtigelsen, tilsyneladende fordi der var klumpet tang sammen i bunden.

Lige nord for pumpestationen fører landkanalen ud gennem dæmningen. Farvandet her ud for var tæt pakket med tang, så portene ikke kunne åbnes.(...) I nærheden af denne pumpestation ligger sukkerfabrikens slampumpeanlæg.

I den østre del af området findes nogle vindmotorer for separate afvandinger. Her

ligger dyrkede områder ligesom i randpartierne. Størstedelen af området henligger ellers som våd eng.«

Ingen modstand

Efter velkomsten på Hotel Baltic tog det ene medlem af Statens Landvindingsudvalg ordet for at orientere om de gunstige støttemuligheder efter Landvindingsloven. Staten kunne betale helt op til 66 procent af alle udgifter samt yde billige lån til resten, hvis projektet blev godkendt.

Den første mødedeltager, der fik ordet, var Hedeselskabets ingeniør Frode Ebert. Han fremlagde projektforslaget, der gik ud på at etablere en effektiv afvanding af 600 hektar lavtliggende arealer i og omkring Hasselø Nor. De to eksisterende pumper var ikke i stand til at klare de store vandmængder, der i perioder strømmede til, så vandet flød ud over landkanalens bredder og skabte store oversvømmelser.

Forslaget gik derfor ud på at inddige landkanalen og opstille en ny og

Fra enge og afvandingskanaler i det tørlagte Hasselø Nor kendes vandpest, engensian, tornløs hornblad, strandasters, hjertegræs, den sjældne enghejre, syltstar, den meget sjældne tangurt, strandkrageklo, liden tusindgylden, kærnsnerre, sandkryb, soløjealant (billedet), tudsesiv, harilgræs, smalbladet kællingetand, markrødtop, spidshale, strandvejbred, strandfirling, kveller, kødet og vingefrøet hindeknæ, kærgaltetand, jordbærkløver, katteskæg, kær-og strandrehage – og mange flere. I dag er den langt overvejende del af disse planter forsvundet.

De to gamle pumpehuse i gule mursten på »Norddiget« blev afløst i 1949 af det lille pumpehus i den klassiske Hedeselskabs-stil med røde mursten.

kraftigere pumpe, der kan tage vandet en meter dybere. Prisoverslaget var beregnet til 520.000 kr. (10,9 mio. kr. i 2013-værdi).

Der udspandt sig en længere diskussion om forskellige detaljer, men en række lodsejere gav forslaget deres anbefaling. Da de angiveligt repræsenterede mindst 360 hektar af de 600, var flertallet på plads. »Ingen modstand kom til orde«, blev der noteret i referatet fra mødet, der kunne afsluttes kl. 17.20.

Budgettet sprænges

Elleve måneder senere var den store bevilling på plads. Landbrugsministeriet meddelte sin godkendelse 21. april 1945 til forpagter Th. Danielsen på Kringelborg. Han var repræsentant for lodsejerne og blev senere den første formand for Hasselø Nor Landvindingslag i årene 1955-1960.

Prisoverslaget var justeret til 550.000 kr. (11,4 mio. kr. i 2013-værdi), hvoraf de to tredjedele ville blive ydet som tilskud fra statskassen, mens resten kunne tilbydes som lån. Arealet var helt præcist opgjort til 633 hektar, og projektet skulle være gennemført senest 1. maj 1947. Sådan kom det langtfra til at gå.

Arbejdet kom reelt først i gang i 1949, og som noget af det første måtte den tilsynsførende amtsvejsinspektør Hovmand Madsen bede Landbrugs-

ministeriet om en klækkelig forhøjelse af bevillingen med 150.000 kr. til 700.000 kr. (13,6 mio. kr. i 2013-værdi). Den fik han med henvisning til, at der jo var tale om »forbedring af stærkt vandlidende arealer«.

Dermed var det ikke gjort. En voldgiftskendelse i en strid med entreprenøren, der stod for jordarbejderne, gik anlægsledelsen imod, så i oktober 1953 måtte Hovmand Madsen atter gå tiggergang og bede om yderligere

200.000 kr. Nu var det samlede budget kommet op på 900.000 kr. (14,1 mio. kr. i 2013-værdi). Arbejdet var dog ved at være gennemført, og de nye pumper havde kørt siden 1951, men alligevel rakte det ikke med denne forhøjelse.

I februar 1955 var den atter gal, og nu kom man op over en million kroner. Statens Landvindingsudvalg var imidlertid en smule forbeholdne, da en væsentlig del af denne nye overskridelse skyldtes »en del arbejder ved

Sukkerfabrikken i Nykøbing har siden 1904 ejet en stor del af det inddæmmede Nor, som man i mere end 100 år har anvendt til udledning af vaskevand og deponering af roejord fra sukkerproduktionen. Også i dag har Danisco Sugar, som fabrikken nu hedder, stor nytte af sine jordbassiner, hvortil der udledes rensset vaskevand fra rengøringen af knap en mio. ton sukkerroer hvert år. Hasselø Nor Landvindingslag har i dag adresse hos Danisco Sugar i Nykøbing.

Også roepulp og spildt affald fra den årlige sukkerroekampagne slipper Danisco Sugar af med på det inddæmmede areal.

den gamle pumpestation, som ikke har været forudsat ved godkendelsen af sagen». Disse arbejder havde nærmest karakter af »vedligeholdelsesarbejder«, og den slags gav man ikke tilskud til. Enden på diskussionen blev dog, at man betalte overskridelsen på 215.000 kr., så bevillingen nu var oppe på 1,12 mio. kr. (16 mio. kr. i 2013-værdi).

Og så fik den lige et lille nøk til allersidst, så den samlede regning endte i 1957 med at lyde på 1.480.201,25 kr. (20 mio. kr. i 2013-værdi). I sammenlignelige priser var projektet blevet dobbelt så dyrt som oprindeligt planlagt. Landbrugsministeriet betalte sine to tredjedele uden yderligere vrøvl og besluttede også at yde et »ekstraordinært tilskud« på 10 procent af restbeløbet efter et mindre fradrag, så lodsejerne reelt slap med at betale ca. 30 procent eller 435.141 kr. (5,9 mio. kr. i 2013-værdi).

Nye pumper igen

Trods de markante udgifter holdt anlægget ikke længe. Allerede i 1962 måtte bestyrelsen for Hasselø Nor Landvindingslag behandle klager fra lodsejere, der ikke fandt afvandingen tilstrækkelig effektiv.

I 1966 bad man Hedeselskabet ud-

arbejde et projekt med to nye pumper i det gamle pumpehus, og på generalforsamlingen i 1968 kunne bestyrelsen præsentere projektet for lodsejerne. Selskabet foreslog, at man flyttede udløbet og byggede en ny pumpestation, og det ville blive dyrt. Overslagsprisen lød på 1,3 mio. kr. (10,4 mio. kr. i 2013-værdi), men så var der også medregnet penge til det nyt pumpehus. Man besluttede at gå videre med forslaget og holde møde med landvindingsudvalget.

Beslutningen kom i sidste øjeblik. Landvindingsloven var blevet ændret i 1966, så der fremover kun kunne ydes 25 procent i statsstøtte, og lovens dage var talte. Den blev afskaffet i marts 1970.

Man kunne dog stadig få tilskud til finansiering af »grundforbedring og vandløbsregulering«, men slet ikke i den størrelsesorden der tidligere var normen.

I marts 1971 var der atter møde på Hotel Baltic, men denne gang måtte lodsejerne selv holde for. Projektet, der blev lagt frem, omfattede en fuldstændig fornyelse af hele anlægget, fordi det nu 20 år gamle anlæg efterhånden kørte med kun 40 procent af den vedtægtsmæssige kapacitet, og fordi der var stor risiko for, at de

ældste pumper ville bryde sammen. Den samlede udgift til den nye pumpestation, nye maskiner og uforudsigelige udgifter var gjort op til 1,7 mio. kr. (11,7 mio. kr. i 2013-værdi). Herfra kunne man så trække 125.000 kr. (859.500 kr. i 2013-værdi) i form af statsstøtte.

Da der ingen modstandere meldte sig, blev planen sat i gang, og 2. november 1973 blev de nye pumper prøvekørt.

KILDER

Andersen, Ernst: Fra Juraens Overdrev. G.E.C. Gads Forlag. København 1953.

Brandt, Palle: Et godt lille land. Om Hasselø og Landvindingslaget Hasselø Nor i 125 år. Udgivet af Hasselø Nor Landvindingslag 1994.

Clausen, J.P.S.S.: 1848-49-50: en Frivilligs Dagbog og Breve. Forlaget Otto B. Wroblewski 1898.

Forfatterens besøg på lokaliteten, 28. maj 2005.

Lange, Ole: Stormogulen: C.F. Tietgen – en finansmand, hans imperium og hans tid 1829-1901. Gyldendal 2006.

Nørregård, Georg: Nykøbing på Falster gennem tiderne. 2. del: Demokratiets vækst. Nykøbing F. Kommune, 1982.

Statens Landvindingsudvalg, j.nr. 753 og 2330. Rigsarkivet.

www.nordicsugar.dk

»Norddiget«, som det kaldes, skønt det er en dæmning, passerer forbi de to generationer af pumpehuse, de gule fra 1957 og det røde fra 1973. Selve dæmningen har tidligere rummet en mangfoldig blomsterflora, men den aktuelle situation kendes ikke.

Fuglelivet i dag

Med tilladelse fra Dansk Ornitologisk Forening bringes her et uddrag af DOF-basen, der rummer et meget stort antal fugleobservationer fra alle betydningsfulde fuglelokaliteter i landet. Ønskes der en detaljeret og aktuel status for fuglelivet i Nyk. F. Sukkerfabriks slambassin, så brug dette link: www.dofbasen.dk.

Herunder ses en oversigt over de 134 fuglearter, som er registreret fra **Nyk. F. Sukkerfabriks slambassin**, pr. 9. februar 2014. I parentes ses antallet af observationer og individer i alt.

Lille Lappedykker	(6/11)	Musvåge	(14/32)	Hættemåge	(28/2807)	Vindrossel	(1/60)
Toppet Lappedykker	(1/2)	Fjeldvåge	(4/4)	Stormmåge	(1/15)	Græshoppesanger	(3/4)
Gråstrubet Lappedykker	(6/29)	Fiskeørn	(2/2)	Sølvmåge	(1/25)	Sivsanger	(2/2)
Sorthalset Lappedykker	(4/4)	Tårnfalk	(15/18)	Svartbag	(1/1)	Kærsanger	(7/14)
Fiskehejre	(11/30)	Dværgfalk	(3/3)	Fjordterne	(6/11)	Rørsanger	(3/4)
Knopsvane	(9/131)	Lærkefalk	(1/1)	Sortterne	(1/2)	Gulbug	(1/2)
Pibesvane	(1/12)	Vandrefalk	(3/3)	Ringdue	(7/152)	Gærdesanger	(2/3)
Sangsvane	(13/459)	Agerhøne	(1/2)	Tyrkerdue	(1/2)	Tornsanger	(8/78)
Grågåås	(6/78)	Fasan	(6/88)	Gøg	(6/9)	Havesanger	(1/2)
Canadagås	(1/900)	Plettet Rørvagtel	(1/1)	Mursejler	(4/47)	Munk	(2/3)
Bramgåås	(1/30)	Engsnarre	(1/1)	Isfugl	(1/1)	Gransanger	(4/9)
Nilgås	(1/1)	Grønbenet Rørhøne	(7/8)	Stor Flagspætte	(1/2)	Løvsanger	(2/6)
Rustand	(2/2)	Blishøne	(13/138)	Sanglærke	(1/3)	Grå Fluesnapper	(1/2)
Gravand	(20/308)	Trane	(5/241)	Digesvale	(2/14)	Halemejse	(2/12)
Pibeand	(3/106)	Strandskade	(10/24)	Landsvale	(7/215)	Sortmejse	(1/2)
Knarand	(24/104)	Klyde	(19/296)	Bysvale	(2/8)	Blåmejse	(7/33)
Krikand	(13/433)	Lille Præstekrave	(36/179)	Skovpiber	(3/72)	Musvit	(3/15)
Gråand	(26/2736)	Stor Præstekrave	(13/30)	Engpiber	(19/86)	Spætmejse	(1/1)
Spidsand	(4/5)	Vibe	(16/457)	Gul Vipstjert	(14/46)	Pungmejse	(1/1)
Skeand	(14/114)	Islandsk Ryle	(1/1)	Bjergvipstjert	(3/7)	Pirol	(3/3)
Taffeland	(24/2333)	Dværgryle	(2/4)	Hvid Vipstjert	(25/837)	Rødrygget Tornskade	(5/5)
Halsbåndstroland	(1/1)	Temmincksryle	(2/4)	Silkehale	(2/54)	Husskade	(2/3)
Troldand	(31/17287)	Krumnæbbet Ryle	(10/30)	Gærdesmutte	(5/10)	Allike	(4/104)
Bjergand	(11/31)	Almindelig Ryle	(8/242)	Jernspurv	(6/14)	Råge	(5/109)
Hvinand	(4/35)	Brushane	(15/169)	Rødhals	(2/3)	Gråkrage	(8/105)
Lille Skallesluger	(1/30)	Dobbeltbekkasin	(11/52)	Nattergal	(4/6)	Stær	(12/846)
Stor Skallesluger	(2/2)	Stor Kobbersneppe	(1/2)	Husrødstjert	(2/2)	Skovspurv	(1/4)
Hvæpsevåge	(5/7)	Lille Kobbersneppe	(2/67)	Rødstjert	(4/4)	Bogfinke	(2/15)
Rød Glente	(3/3)	Sortklire	(6/11)	Bynkefugl	(2/2)	Grønirisk	(11/184)
Havørn	(5/7)	Rødben	(8/17)	Stenpikker	(4/4)	Stillits	(22/386)
Rørhøg	(30/44)	Hvidklire	(11/29)	Solsort	(8/34)	Tornirisk	(10/56)
Blå Kærhøg	(6/9)	Svaleklire	(29/336)	Sjagger	(1/7)	Gulspurv	(9/49)
Duehøg	(1/1)	Tinksmid	(27/570)	Sangdrossel	(3/14)	Rørspurv	(12/31)
Spurvehøg	(10/12)	Mudderklire	(18/151)				

Herunder ses en oversigt over de 4 andre dyr (end fugle), som er registreret fra **Nyk. F. Sukkerfabriks slambassin**, pr. 9. februar 2014. I parentes ses antallet af observationer og individer i alt.

Grøn Frø	(1/1)	Hare	(2/21)	Rådyr	(1/40)	Snog	(1/1)
----------	-------	------	--------	-------	--------	------	-------

Plantelivet i Hasselø Nor

TBU 37/58: Hasselø, Hasselø Nor og kysten mellem Hasselø og Nykøbing F.

Fra enge og afvandingskanaler i det tørlagte Hasselø Nor, hvis inddæmning påbegyndtes i 1870, kendes vandpest, engensian, tornløs hornblad, strandasters, hjertegræs, den sjældne enghejre, syltstar, den meget sjældne tangurt (forsvundet), strandkrageklo, liden tusindgylden, kærnerre, sandkryb, soløjealant, tudsesiv, harrilgræs, smalbladet kællingetand, markrødtop, spidshale, strandvejbred, strandfirling, kveller, kødet og vingefrøet hindeknæ, kærgaltetand, jordbærkløver, katteskæg, kær- og strandrehage. Den meget

sjældne spidsblomstret siv, som i en årrække har vokset på et engstykke ved bandedæmningen, synes nu forsvundet.

I Hasselø Kalkværks gamle kridtgrav vokser bl.a. vejbredeblad, knæbøjet rævehale, river, rørgræs, bjergørhvene, alm. hønsetarm, hvid okseøj, den forvildede bjergknopurt, blågrøn, dværg- og tykakset star, alm. sumpstrå, lodden og glat dueurt, agerpadderok, benved, engsvingel, sumpsnerre, febernellikero, korsknep, hestehale, prikbladet perikum, glanskapslet siv, sværtelvæld, vandmynte, tagrør, eng-rapgræs (med ssp. angustifolia og ssp. subcoerulea), vandpileurt, gåsepotentil, femfingerurt,

slåen, strandvandraunkel, hunderose (med ssp. canina og ssp. dometorum), flere pilearter, alm. hyld, samel, strand- og blågrøn kogeleaks, enggedeskæg (ssp. minor), smalbladet og bredbladet dunhammer, vandærenpris og en kransnålalge (*Chara* sp.).

På digerne, der afgrænser Hasselø Nor fra Guldborgsund, på strandskrænterne og langs kysten i øvrigt vokser hundepersille, vild og skovløg, den meget sjældne lægestokrose, engelsk græs, strandvejbred, grå bynke, strand- og spydbladet mælde, dunet havre, kløvplade, gold hejre, hjerteskulpet karse, kruset tidsel, spidskapslet star, stor knopurt, kransbørste, skarntyde,

alm. og engriflet tjørn, hundetunge, blød, storbægret og kløftet storkenæb, blåhat, alm. torskemund, alm. og italiensk rajgræs, bukketorn, humle-sneglebælg, aftenpragtstjerne, markkrageklo (med var. *mitis*), kostfuglemælk, den meget sjældne springknep, pastinak, bittermælk, alm. pimpinelle, hulkravet kodriver, stilkeg, pære, knoldranunkel, butbladet skræppe, bidende stenurt, skt.hansurt, engbrandbæger, bredbladet timian og tofrøet vikke. I og ved Hasselø By vokser river, peberrod, tornløs hornblad (i en dam), tandbæger, gærdekartebolle og kæmpebjørneklo.

Kilder: se Gravesen 1982.